

UDK 373.54(497.4 Koper)(091)
 1.02 Pregledni znanstveni članek
 Prejeto: 2. 2. 2005

Mirjana Kontestabile Rovis*

Koprsko učiteljišče in razstava ob njegovi 130-letnici

*Teacher Training College in Koper and an exhibition marking its
130th anniversary*

Izvleček

Ob praznovanju obletnic se srečujemo s preteklostjo, ponovno oživljamo dogodke, lahko pa jih tudi primerjamo s sedanjostjo ali pa s pomočjo njih iščemo kontinuiteto med preteklostjo in sedanjostjo. Leta 2003 je poteklo 130 let od pričetka delovanja moškega učiteljišča v Kopru. Le-to ima za Slovensko Istro poseben pomen, saj je to prva srednja šola, kjer je pouk potekal tudi v slovenščini. Visoka obletnica pričetka delovanja učiteljišča v Kopru je sovpadala z nastankom samostojne pedagoške fakultete Koper ter ustanovitvijo Univerze na Primorskem. Razstava "Učitelj naj bo" je s pomočjo dokumentov in fotografij predstavila učiteljsko izobraževanje v Slovenski Istri od ustanovitve učiteljišča 1872 do danes.

Abstract

Up on every anniversary we think about and relive events from the past. But we can also compare them with the present or use them to pinpoint the continuity of the past and the present. In 2003, 130 years had passed from the opening of a teacher training college for men in Koper. The college carries special importance for the Slovenian part of Istria. It was the first secondary school at which Slovenian was used as a language of instruction. This significant anniversary coincided with the opening of the Faculty of Education in Koper and the establishment of a university in the Primorska region. With its documents and photos, the exhibition "So Let Him Be a Teacher" presented teachers' education in Slovenian Istria since the establishment of the college in 1872 up until today.

O razstavi

Razstava na prvih pet plakatih predstavi učiteljišče: stavbo, seznam predmetov, spričevala, redovalnice, sezname učbenikov, program slovenskega jezika, štipendiranje ter fotografije. Večina dokumentov je iz fonda Učiteljišče Koper, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Koper.

Nato sledi temačno italijansko obdobje, ko je bilo slovensko šolstvo z Gentilejevo reformo leta 1923 ukinjeno, po letu 1927 na Primorskem ni bilo več slovenskih šol. Leta 1943 po kapitulaciji Italije so povsod vzniknile slovenske šole, v katerih so poučevale partizanske učiteljice. Po letu 1945 je slovenska Istra

* prof. zgodovine in pedagogike, višja arhivistka, Pokrajinski arhiv Koper.

dobila ponovno slovenske srednje in osnovne šole. Ostali plakati so namenjeni izobraževanju učiteljev od povojnih časov do danes, ko je srednješolsko izobraževanje učiteljev preraslo v visokošolsko.

Pogled v preteklost

Slovenska Istra (območje od Dragonje do Črnega kala) se je upravno, sodno, režimsko in gospodarsko razvijala drugače od osrednjih slovenskih dežel, saj je bila do leta 1797 del Beneške republike. Zato za razliko od Kranjske, Koroške in Štajerske ni doživela terezijansko – jožefinskih reform, niti “splošne šolske naredbe” leta 1774.

Ko je po propadu Benetk v Slovenski Istri zavlada Avstrija ni takoj uvedla nobenih reform, niti upravnih, cerkvenih, niti na področju šolstva.

Leta 1805 so Francozi zasedli ozemlje bivšega beneškega dela Istre in ga priključili Italijanskemu kraljestvu. V nasprotju z avstrijsko politiko postopnih in počasnih sprememb, je francoska oblast takoj posegla v sodno, upravno, cerkveno, in šolsko upravo. Francoska oblast je šolstvo podržavila in ga dodelila občinam, vendar zaradi pomanjkanja sredstev ni bilo nobenega napredka.

Leta 1814 je spet celotna Istra prišla pod avstrijsko oblast. Tako se po burnem 17 letnem obdobju prične stoletje dolgo obdobje avstrijske nadoblasti. Viden napredek na področju šolstva se prične šele po letu 1820, ko iz redkih virov razberemo, da so pri župniških pričele delovati šole – večinoma enorazrednice.

Šolski razmah je tako kot drugod prinesel šele tretji osnovnošolski zakon, s katerim so razmah doživela tudi učiteljišča.

Učiteljišče Koper

Učiteljišče v Kopru je bilo ustanovljeno z ministrskim odlokom št. 6157 z dne 19. septembra 1872. Z istim odlokom je bilo ukinjeno učiteljišče v Rovinju in preneseno v Koper. Najprej je prostore dobilo v mestni gimnaziji, danes v tej stavbi še vedno domuje italijanska gimnazija. S poukom so pričeli po obnovitvenih delih 2. januarja 1873 (Markelj, 1900, 22). Za prvega ravnatelja je bil imenovan Štefan Škarica.

Na učiteljišče so se vpisovali fantje, stari najmanj petnajst let, po opravljenem sprejemnem izpitu. Končano so morali imeti višjo ljudsko šolo, nižjo realko ali nižjo gimnazijo. Učiteljišče je trajalo štiri leta. Po prvem, drugem in tretjem letniku so dijaki opravljali končni izpit. Po četrtem letniku pa so opravili zrelostni izpit. V praksi so poučevanje vadili v vadbici, to je bila osnovna šola, katero je imelo vsako učiteljišče. Po končanem učiteljišču so dijaki postali pripravniki in so morali poučevati najmanj eno leto, da so lahko opravili državni izpit in tako postali učitelji.

Poleg obveznih predmetov sta bila še predmeta stenografija in slovenščina za tiste učitelje, ki bodo poučevali v slovenski osnovni šoli.

Šolsko ministrstvo na Dunaju se je odločilo za reorganizacijo učiteljišč v avstrijskem Primorju, saj je bil obisk na učiteljiščih nizek. V šolskem letu 1874-75 so obstajala tri učiteljišča. V Trstu je bilo učiteljišče z italijanskim učnim jezikom, v Kopru je bilo ravno tako učiteljišče z italijanskim učnim jezikom, v Gorici je bilo žensko in moško učiteljišče z italijanskim in slovenskim učnim jezikom. V Trstu je bilo v šolskem letu 1874-75 šestnajst gojencev, v Gorici dvaindvajset slovenskih gojencev in devet italijanskih, v Kopru pa 24 gojencev. Z odlokom št. 7252 z dne 10. julija 1875 so moški učiteljišči v Trstu in Gorici prenesli v Koper, kjer je bilo odslej edino moško učiteljišče za celotno avstrijsko Primorje. Učiteljišče je z odlokom C. k. namestnika dobilo nove prostore v minoritskem samostanu Sv. Frančiška. Čeprav je bil ta odlok začasne narave, je učiteljišče v prostorih današnje slovenske gimnazije delovalo od leta 1876 do ukinitve leta 1923. (PAK KP, 7 Občina Koper, št. 451 spisi o preselitvi učiteljišča, l. 1878).

Konec leta 1875 je postal ravnatelj učiteljišča Ivan Relevante (Markelj, 1900, 92). Učiteljišče je imelo tri oddelke, italijanskega, slovenskega in ilirskega (hrvaškega).

Na učiteljišču so poučevali naslednje predmete:

verstvo	italijanščina	prirodoslovje	violina
pedagogika	geografija	prirodopis	telovadba
nemščina	zgodovina	kmetijstvo	
slovenščina	aritmetika in	lepomisje	
hrvaščina	geometrija	risanje	

Pouk učnega jezika je obsegal poznavanje slovnice, poznavanje svetovne literature 18. in 19. stoletja, sposobnosti pisnega izražanja, ustnega izražanja ter obvladanje metodike jezikovnega pouka. Za pisno in ustno izražanje so bile predpisane šolske in domače vaje. Teme vaj so bile bodisi jezikovne, posebej v četrtem letniku pa velikokrat didaktične in pedagoške. Govorne vaje so v prvih letnikih bile predvsem obnove, v četrtem letniku pa so bila to samostojno oblikovana predavanja.

Program pouka pedagogike je obsegal spoznavanje telesa in duševnosti, telesne in duševne sposobnosti otrok in sredstva za njihovo razvijanje. Del pouka je bil namenjen zgodovini pedagogike ter disciplini. V četrtem letniku so imeli tudi praktične vaje v vadnicah.

Pri pouku zemljepisa so spoznavali zemljevid, globus in zemeljsko površino. Poudarek je bil na geografiji Evrope. Pouk zgodovine je obsegal grško in rimsko dobo ter zgodovino Avstrije. Obsegal je tudi deželno zgodovino (Geschichte des Heimatlandes), kjer je bila poudarjena predvsem kulturna zgodovina.

Pouk aritmetike in geometrije je obsegal ustno in pisno računanje, elementarno geometrijo in algebro. Geometrijsko in prostoročno risanje je obsegalo risanje po predlogi, po naravi, obvladovanje perspektive, senčenja, modeliranje ter osnove projiciranja i projektiranja. Pouk fizike in kemije je obsegal splošna znanja, potrebna za razumevanje industrije in vsakodnevnih življenjskih pojavov. Čimveč fizikalnih in kemičnih pojavov naj bi spoznavali po eksperimentalni poti. Pri pouku prirodopisa so morali gojenci spoznati osnove botanike, zoologije in mineralogije. Dijaki so morali poznati važnejše živalske vrste in zelo podrobno človeka.

Pouk kmetijstva je dijake seznanil z osnovami krmljenja, vzreje, osnovami ribogojništva, čebelarstva in sviloprejstva. Glasbeni pouk je razvijal učencem glasbeni posluš ter glas. Gojenci so morali poznati notni sistem, ljudske pesmi ter biti usposobljeni za vodenje večglasnega zbora. Pri pouku glasbenega instrumenta so na moških učiteljiščih poučevali predvsem violino.

Uradni jezik učiteljišča je bila nemščina, pouk pa je potekal kar v štirih jezikih. Verjetno je bilo tako učiteljišče svojevrstno v celotni Avstriji. V slovenskem jeziku so poučevali vsa štiri leta verstvo, slovenščino, prirodoslovje in prirodopis. Matematiko, zgodovino in zemljepis so v slovenščini poučevali le prva tri leta, v četrtem letniku pa je pouk omenjenih predmetov potekal v nemščini. V nemščini so vsa štiri leta poučevali nemški jezik, risanje, violino in telovadbo. Pouk pe-

*Skupina učiteljev-narodnih buditeljev v slovenski Istri pred 1. svetovno vojno.
(obj. v: Janez Kramar, Marežige trdnjava slovenstva v Istri, Koper 1982)*

dagogike je v nemščini potekal v drugem, tretjem in četrtem letniku. Kmetijstvo so poučevali v nemščini v tretjem in četrtem letniku ter risanje v prvem. Ravnateljstvo je organiziralo za slovenske in hrvaške dijake tečaj italijanščine, za italijanske in slovenske dijake pa tečaj hrvaščine. Tako so se dijaki poleg nemščine tu naučili še italijanščino, hrvaščino in slovenščino. Seveda je bil pouk v materinščini bodisi v slovenščini, hrvaščini ali italijanščini odvisen od učiteljev. (Vilhar, 1976, 24).

Poleg učiteljišča je bila tudi vadnica, kjer so dijaki imeli praktični pouk. Leta 1875 so v Kopru poleg italijanske odprli še slovensko vadnico. To je bila prva slovenska osnovna šola v mestu Koper. Tega leta je vadnico obiskovalo le pet učencev, a se je z leti njihovo število večalo. Konec šolskega leta 1894/95 je bilo v slovenski vadnici že dvajset otrok. Tik pred razpustitvijo leta 1909 je imela slovenska vadnica petinštirideset otrok. Po preselitvi učiteljišča v Gorico so vadnico ukinili in učenci so morali v italijansko osnovno šolo. Leta 1911 je Ciril-Metodova družba ustanovila slovensko osnovno šolo v Kopru (Vilhar, 1976, 55).

Življenje na učiteljišču je določal strog disciplinski red (*Disziplinarvorschrift*). Dijaki so morali biti dosledni pri izpolnjevanju svojih verskih obveznosti. Vse obiske javnih prireditev jim je lahko dovolil le ravnatelj. Niso smeli obiskovati gostiln in kavarn v mestu in okolici. Na gledališke predstave so lahko odšli le z razrednikovim dovoljenjem. Ob osmih zvečer so morali biti obvezno doma. Če so dijaki kršili disciplinski red, so bili kaznovani. Bilo je določenih osem kazni, pričele so se z ukorom in sledile do izključitve iz učiteljišča.

Poleg večjezičnosti je učiteljišče dijake pripravljalo na kulturno življenje. Ob državnih praznikih so prirejali bogate kulturne programe, ki so potekali v štirih jezikih, učili so se igranja violine, klavirja in orgel. Imeli so svoj tamburaški orkester. Leta 1907 je bilo ustanovljeno Tamburaško pevsko društvo Zvezda, leto kasneje pa Dramsko društvo Istra, katero je vodil učitelj Ivan Vouk. Obe društvi sta s svojimi nastopi in gostovanji razgibali kulturno življenje Kopra in okolice (Kramar, 1991, 285). Žal je selitev slovenskega oddelka učiteljišča v Gorico okrnila društveno delovanje.

Proti koncu 19. stoletja je postajala vse bolj glasna želja po preselitvi slovenskega oddelka učiteljišča v Gorico. Nekdanji dijak učiteljišča Hubert Močnik je v svojih spominih zapisal: "Od prvih predlogov in pobud dr. Henrika Tume leta 1891 pa do poznejših pritiskov dr. Antona Gregoriča, Andreja Gabrščka, Henrika Tume, drznega posega samega deželnega šolskega nadzornika Matejčiča, zahtev političnih skupin, časopisja in končno še dijaških stavk za uvedbo domačega jezikovnega pouka in premestitev učiteljišč iz Kopra je po osemnajstih letih bojov avstrijsko ministrstvo končno izdalo dekrete o pouku v maternem jeziku vseh treh narodnosti: Hrvatov, Slovencev in Italijanov ter ugodilo zahtevi, da je hrvatski oddelek šel v Kastav, italijanski v Gradiško, slovenski v Gorico in ne v Tolmin, kot so sprva nameravali, in to največ po preudarnem ravnanju in zaslugi dr. Antona

Gregoriča. Zgodilo se je to poleti 1909 in tako je samostojno slovensko učiteljišče, kot prvi višji srednješolski slovenski zavod, pričelo z rednim poukom septembra v Gorici v domu Simona Gregorčiča v ulici Favetti pod vodstvom ravnatelja Viktorja Bežka." (Močnik, 1971, 63). Ob selitvi obeh oddelkov se je vnel hud časopisni boj med Italijani, Slovenci in Hrvati. Italijani so nasprotovali selitvi učiteljišča iz Kopra, ravno tako je goriški župan nasprotoval odprtju slovenskega učiteljišča v Gorici. V Kopru je ostal italijanski oddelek učiteljišča do 1923. leta, ko je bil z Gentilejevo reformo pridružen koprski italijanski gimnaziji.

Profesorji in dijaki učiteljišča

Gotovo so poseben pečat učiteljišču dali njegovi profesorji in dijaki. Profesorji učiteljišča svojim dijakom niso bili le učitelji, temveč so se jim posvečali tudi v svojem prostem času, posojali so jim knjige iz svojih osebnih knjižnic. Na učiteljišču je zgodovino poučeval Franc Kos, nadomestil je Vjekoslava Spinčiča, poučeval je tudi znani hrvaški pesnik in pisatelj Vladimir Nazor, slovenščino je poučeval Ivan Koštijal, risanje pa priznani koprski slikar Bartolomeo Gianelli. Ravnatelj je leta 1904 postal starosta slovenske pedagogike Viktor Bežek. Eden najbolj znanih dijakov je pisatelj France Bevk, učiteljišče sta končala tudi Andrej Gaberšček in Viktor Emin Car.

Od ekspoziture tolminskega učiteljišča v Portorožu do Pedagoške fakultete Koper

Učitelji koprškega učiteljišča, vseh 36 generacij, so v Istri in na Primorskem zapustili za seboj sled bogatega kulturnega življenja, saj so poleg poučevanja sodelovali pri ustanavljanju in delovanju pevsko bralnih društev ter delovanju kmečkih hranilnic. Po koncu prve svetovne vojne in propadu Avstro-Ogrske je Primorska postala del Italije. Leta 1923 je bila sprejeta zloglasna Gentilejeva reforma, ki je ukinila slovensko šolstvo. Šele po končani drugi svetovni vojni je leta 1946 v Portorožu pričela delovati ekspozitura tolminskega učiteljišča. Njen namen je bil, da okoli sebe zbere dijake, katerim je vojna preprečila zaključek šolanja. Z odlokom PNOO za Slovensko primorje je bilo 15. januarja 1947 ustanovljeno učiteljišče v Portorožu (UL PNOO za Slovensko Primorje, št. 22, 1947). Leta 1954 se je preselilo v Koper in tu delovalo do leta 1968, ko so petletna učiteljišča zamrla. Leta 1964 je bil v Ljubljani odprt na Pedagoški akademiji oddelek za razredni pouk, višješolski študij je trajal dve leti. Leta 1974 je bil njen oddelek odprt v Kopru. Poseben pomen je enota v Kopru dobila s poučevanjem učiteljev razrednega pouka, ki poučujejo na slovenskih šolah v zamejstvu, ravno tako so usposabljali razredne učitelje, ki poučujejo na šolah z italijanskim učnim jezikom. V letu 1987 so na enoti v Kopru vpisali prve študente v visokošolski študij.

Leta 1991 se je Pedagoška akademija v Ljubljani preimenovala v Pedagoško fakulteto v Ljubljani z dislociranim oddelkom v Kopru. Leta 2003 je bila ustanovljena Pedagoška fakulteta Koper kot članica Univerze na Primorskem.

Viri in literatura

- Pokrajinski arhiv Koper 100, Učiteljišče Koper
 Pokrajinski arhiv Koper 100, Fond Učiteljišče Portorož - Koper
 Močnik, H. (1971): Spomini in izkustva, Gorica
 UL PNOO za Slovensko Primorje, št. 22, 14. februar 1947
 Kramar, J. (1991): Narodna prebujala istrskih Slovencev, Trst, Založništvo tržaškega tiska
 Markelj, J. (1900): Bericht der k.k. Lehrerbildungs-Anstalt in Capodistria, Capodistria
 Vilhar, S. (1976): Slovensko učiteljišče v Kopru 1875-1909, Založba Lipa Koper

Zusammenfassung

Die Koperer Lehrerbildungsanstalt und die Ausstellung zu ihrem 130. Jubiläum

Mirjana Kontestabile Rovis

Beim Feiern der Jubiläen treffen wir auf die Vergangenheit, wir bringen Ereignisse ins Leben zurück und können sie mit der Gegenwart vergleichen oder aber suchen mit ihrer Hilfe eine Kontinuität zwischen der Vergangenheit und Gegenwart. Im Jahre 2003 vergingen 130 Jahre seit der Gründung der Lehrerbildungsanstalt für männliche Lehrer in Koper. Es war nämlich die erste Mittelschule mit slowenischer Unterrichtssprache. Das hohe Jubiläum der Koperer Lehrerbildungsanstalt fiel zeitlich zusammen mit der Entstehung der selbständigen pädagogischen Fakultät in Koper und der Gründung der Universität in Primorsko. Die Ausstellung "Lehrer soll er werden" präsentierte mit Hilfe von Dokumenten und Fotos die Lehrerbildung im Slowenischen Istrien seit der Gründung der Lehrerbildungsanstalt im Jahre 1872 bis heute.